

jący wielką moc i odziany był w krzyż. I zabrzmiał głos wielkiego tłumu: „Przyszedłeś do przygotowanego dla ciebie miejsca, do raj. My zaś otrzymaliśmy rozkaz od Tego, który cię posłał, aby ci służyć aż do wielkiego dnia”. Na ten głos lotr i ja staliśmy się niewidzialnymi i znalazłem się w moim domu. Już nigdy więcej nie widziałem Jezusa.

V. 4. Spisałem te rzeczy, które widziałem, aby wszyscy uwierzyli w Jezusa Chrystusa ukrzyżowanego, Pana naszego; i żeby nikt nie zachowywał Prawa Mojżeszowego, ale aby wierzone w znaki i czyny, których dokonał, a wierząc otrzymali w dziedzictwie życie wieczne, byśmy znaleźli się w królestwie niebios. Jemu bowiem należy się chwała, cześć i majestat na wieki wieków. Amen.

Warszawa

Wstęp KS. MARIAN WITTLIEB
Tłum. KS. MAREK STAROWIEYSKI

Ks. Franciszek Wawrzyniak

ANALIZA DOKTRYNALNYCH ORZECZEŃ SOBORU TRYDENCKIEGO O KONIECZNOŚCI SAKRAMENTU CHRZTU DLA ZBAWIENIA NIEMOWLĄT

W ciągu całej dotychczasowej historii Kościoła, począwszy od III wieku, Magisterium Kościelne proklamowało teksty doktrynalne, dotyczące bezpośrednio i wyraźnie konieczności sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt. Teksty te są tak liczne i tak silne, że doprowadziły do sformułowania jednoznacznego stanowiska Kościoła w tym przedmiocie. Stanowisko to oddaje naukę wyraźną, podając zawsze łącznie jeden dla niemowląt zbawczy środek: sakrament chrztu, stosując wyłącznie jedną tylko praktykę zbawczą: chrzest z wody. Kościół nigdy nie przyjmował i nie podawał innego środka zbawczego dla małych dzieci.

Według opinii teologów tradycyjnych, doktrynalne stanowisko Kościoła, uczące o ekskluzywnej konieczności sakramentu chrztu dla małych dzieci, jest równoznaczne z przyjęciem niezabawienia nie ochrzczonych niemowląt. Wszelkie zbawcze koncepcje teologów łagodnych należy uznać za nierealne hipotezy.

Z kolei teologowie liberalni, czyli łagodni, utrzymują, że doktrynalne teksty kościelne, dotyczące objawionej prawdy o konieczności sakramentu chrztu, zharmonizowane z objawioną prawdą o uniwer-

salnej zbawczej woli Bożej, posiadają zasadnicze i fundamentalne znaczenie dla łagodnego wyjaśnienia wiecznego życia niemowląt i warunkują znalezienie dróg dla możliwości zbawienia nie ochrzczonych małych dzieci.

Wszystkie doktrynalne orzeczenia o konieczności sakramentu chrztu dla niemowląt, wydane w ciągu wszystkich wieków przez Nauczycielski Urząd Kościoła, podzielić można na dwie kategorie. Jedną tworzą liczne teksty autorytatywne, począwszy od połowy III wieku do lat współczesnych, będące aktami zwyczajnego nauczania kościelnego. Do kategorii drugiej należą definicje dogmatyczne, proklamowane wyłącznie na Soborze Trydenckim, który na sesjach V, VI i VII orzekł peremptorycznie o konieczności chrztu w ogóle i dla dorosłych, i dla dzieci, następnie o konieczności sakramentu chrztu dla niemowląt. W przedmiocie tym ojcowie soboru przeznaczyli wyjątkowo wiele godzin na debaty, dyskusje, a nawet na polemiki, by ostatecznie przyjąć względnie wiele promulgowanych twierdzeń doktrynalnych.

W czasie potrydenckim Kościół nie widział potrzeby ogłaszania dalszych zasadniczych decyzji dogmatycznych, mimo że niejednokrotnie przez rzeczników swego Urzędu Nauczycielskiego przypominał i wyjaśniał swą naukę o konieczności sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt.

Także Sobór Watykański II w konkretnych współczesnych mu warunkach, stosownie do swych założeń raczej eklezjologicznych i duszpasterskich niż doktrynalnych, nie stanął ani wobec konieczności, ani wobec potrzeby proklamowania dogmatycznych sformułowań odnośnie do sakramentu chrztu i konieczności tego sakramentu dla zbawienia. Niemniej ojcowie soboru często podkreślali ważność tego sakramentu dla nauki wiary i dla życia chrześcijan. Zaś w urzędowych dokumentach Soboru wiele znajdujemy wyraźnych zdań, które w sposób zasadniczy łączą sakrament chrztu z godnością, działalnością, apostołstwem, odpowiedzialnością, ze zbawieniem chrześcijan jako Ludu Bożego¹.

Należy przede wszystkim poddać osobnej i dokładnej analizie odnośne doktrynalne teksty Soboru Trydenckiego, ponieważ orzeczenia wydane w Trydencie, wyrażają najbardziej autorytatywną o najwyższym walorze dogmatycznym naukę Kościoła o konieczności sakramentu chrztu dla zbawienia. Wszystkie akty nauczania zwyczajnego, proklamowane przez Magisterium Kościelne w czasach przed i po Soborze Trydenckim, a odnoszące się do konieczności chrztu z wody dla zbawienia niemowląt, należy łączyć z nieomylnymi trydenckimi dekretami i zgodnie z tymi dekretami interpretować.

Celem naszym jest wykazanie, jaka jest autentyczna doktryna Soboru Trydenckiego o objawionej prawdzie, dotyczącej konieczności sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt, oraz jaką konieczność

¹ Por. szczególnie Rozdział II Konstytucji Dogmatycznej o Kościele.

chrztu z wody proklamują doktrynalne orzeczenia Kościoła w Trydenście w odniesieniu do zbawienia małych dzieci.

Od odpowiedzi na te pytania zależy w sposób istotny wyjaśnienie problemu wiecznego życia dzieci nie ochrzczonych, a szczególnie sformułowanie realnych możliwości zbawienia tych dzieci.

1. KONTEKST HISTORYCZNY

Doktryna i krytyczna analiza dogmatyczna orzeczeń Soboru Trydenckiego ma doprowadzić do ustalenia, jaka konieczność sakramentu chrztu dla małych dzieci jest zawarta w doktrynalnych tekstach soborowych i konsekwentnie, jaką konieczność sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt sobór proklamował. Bardzo pomocny dla sprecyzowania tej konieczności jest kontekst historyczny, uwzględniający warunki epoki, w jakich autorytatywne orzeczenia dogmatyczne w naszym przedmiocie zostały uchwalone. Kontekst historyczny związany był ściśle z błędnymi zasadami nowej teologii protestanckiej w odniesieniu do chrztu i usprawiedliwienia, z aktualną potrzebą określenia obrony doktryny katolickiej ze strony Kościoła, oraz z dyskusją soborową i stanowiskiem soboru, dotyczącym opinii kardynała Kajetana o konieczności sakramentu chrztu dla niemowląt i o możliwości zbawienia ich w pewnych warunkach bez tego sakramentu.

Ojcowie soborowi dokładnie znali pojęcie „konieczności”. Wiedzieli, że pojęcie to może mieć i ma różne wielorakie odcienie znaczenia. Bowiem pojęcie „konieczności” jest pojęciem złożonym i szerokim. Można mówić o konieczności metafizycznej, fizycznej, psychologicznej, moralnej, absolutnej, bezwzględnej, relatywnej, względnej.

Z jednej strony ojcowie soboru uchwalili i przyjęli przeciw opiniom protestanckim orzeczenia doktrynalne o konieczności sakramentu chrztu. Niemniej z drugiej strony ci sami ojcowie soborowi byli świadomi, że uchwalone i przyjęte teksty doktrynalne o konieczności sakramentu chrztu stały się zniemienną przyczyną niespodziewanej dyskusji soborowej o wyjątkowym charakterze. Bowiem na Soborze Trydenckim, po raz pierwszy i dotychczas jedyny raz w historii Kościoła, biskupi i teologowie dyskutowali oficjalnie i publicznie o innej poza sakramentem chrztu możliwej drodze zbawienia dla niemowląt.

Dla ojców soborowych pewną i poza wszelką dyskusją była ogłoszona stale przez Magisterium Kościelne sama konieczność sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt. Natomiast nie był dla nich pewny i podlegał dyskusji stopień tej konieczności. Ojcowie soborowi, jak dalej to uzasadnimy, w znacznej ilości nie sądzili, że doktrynalna treść orzeczeń soborowych zobowiązuje do przyjęcia takiej konieczności sakramentu chrztu, która by wykluczała wszelki inny sposób zabezpieczenia niemowlętom wiecznej wizji Boga.

2. OKREŚLENIE PRZEZ SOBÓR TRYDENCKI NAUKI KATOLICKIEJ

Jeden z odłamów protestanckich, anabaptyści, opowiedzieli się za udzieleniem chrztu dopiero tym, którzy doszli do używania rozumu. Niemowlętom odmówili sakramentu chrztu z powodu braku świadomości i wiary, stanowiących w ich mniemaniu konieczne osobiste dyspozycje dla przyjęcia zobowiązań, jakie chrzest nakłada.

Kalwin uczył, że można i należy niemowlętom sakramentu chrztu udzielić. Równocześnie jednak twierdził, że sakrament chrztu nie jest konieczny dla zbawienia małych dzieci. Niemowlęta zrodzone z rodziców chrześcijańskich są uświęcone w łonach matek i usprawiedliwione bez chrztu i przed przyjęciem tego sakramentu. Konsekwentnie mogą się zbawić bez chrztu z wody. Sakrament chrztu nie daje dzieciom żadnej łaski, a jest jedynie znakiem i świadectwem, że są one spadkobiercami błogosławieństwa Bożego, obiecanego potomstwu wiernych. Podobnie Potomkowie Izraela dziedziczyli błogosławieństwo Boże udzielone Abrahamowi. Niemowlęta poznają prawdę o chrzcie i owoc tego sakramentu, gdy dojdą do wieku świadomości. Tak pojęty przez Kalwina sakrament chrztu jest konieczny jedynie koniecznością przykazania².

Zwingli podobnie jak Kalwin głosił, że sakrament chrztu nie jest konieczny do zbawienia. Celem tego sakramentu jest jedynie włączenie w Bożą społeczność kościelną. Zbawienie sprawia wyłącznie przeznaczenie, wynikające z pozytywnej woli Bożej.

² Sakramenta są według Kalwina jak gdyby posłańcami, którzy komunikują nam dobrodziejstwa dane nam przez łaskawość Boga.

Kościół luterański i reformowany udziela niemowlętom sakramentu chrztu, który według nich jest znakiem wiary usprawiedliwiającej. Dziecko, gdy dojrzeje, pozna zobowiązania i prawdy ze chrztem wewnętrznie związane, zaś w chwili otrzymania chrztu sakrament jest znakiem wiary gminy kościelnej, która wierzy za dziecko.

Sam Luter twierdził, że wiara, która w chrzcie usprawiedliwia, manifestowaną jest przez Kościół, który wierzy w imieniu i dla dobra dziecka. W późniejszym czasie wyrażał pogląd, że Bóg na prośbę Kościoła wlewa w duszę niemowlęcia akt wiary w chwili otrzymania przez nie chrztu z wody. Zatem chrzest sam nie sprawia w duszy niemowlęcia wewnętrznego odrodzenia.

Karl Barth, współczesny twórca dialektycznej interpretacji teologii protestanckiej, utrzymuje, że należy chrzczyć nie niemowlęta, lecz dzieci starsze, zdolne do łączności z Bogiem przez wiarę i do wykonywania obowiązków, jakie sakrament chrztu nakłada. Chrzest ma być świadomą odpowiedzią na wezwanie Boga, ma być świadomym i wolnym zaangażowaniem się człowieka dla Boga. Stąd do przyjęcia sakramentu chrztu dziecka nie niesie się; po sakramencie chrztu człowiek winien iść sam. Wtedy „Kindertaufe” zamienia się w „Verantwortliche Taufe”. Por. *Die Kirchliche Lehre von der Taufe*, Zollikon — Zürich 1953, 40.

Dodać należy, że wszystkie odłamy protestanckie odrzuciły naukę katolicką o istocie grzechu pierworodnego.

Po dyskusji, rozpoczętej na V sesji w dniu 17 czerwca 1546 roku, Sobór Trydencki proklamował definitywnie dekret o grzechu pierworodnym. W kanonie 2 sobór ogłosił fakt i istnienie tego grzechu, będącego *mors animae*³ tak w Adamie, jak i we wszystkich jego potomkach.

Kanon 3 wymienia sakrament chrztu, gładzący grzech pierworodny przez zasługi Chrystusa w duszach i dzieci, i dorosłych⁴.

W powyższych dwóch kanonach Sobór Trydencki zdefiniował tradycyjną naukę katolicką. Natomiast w kanonie 4 Kościół przez soborową definicję dogmatyczną proklamował trzy twierdzenia, zawierające bezwzględnie także naukę tradycyjną, niemniej jednak w takim ujęciu odnoszące się wyraźnie i szczególnie do wszystkich trzech odłamów protestanckich.

Jedno twierdzenie zwrócone jest przeciw anabaptystom i mówi, że wszystkie dzieci nowonarodzone należy ochrzcić⁵.

Twierdzenie drugie kanonu 4 odrzuca błąd anabaptystów, Kalwina i Zwingliego, stwierdzając, że dzieci nowonarodzone należy ochrzcić w tym celu, aby doznały odpuszczenia grzechu pierworodnego i osiągnęły życie wieczne⁶.

Trzecie twierdzenie kieruje sobór przeciw Kalwinowi ucząc, że należy udzielić sakramentu chrztu także tym nowonarodzonym dzieciom, które urodziły się z rodziców chrześcijańskich⁷.

Gdy 13 stycznia 1547 roku ojcowie soborowi przeszli do debaty nad prawdą o usprawiedliwieniu, uważali za rzecz konieczną powtórne przedyskutowanie nauki o grzechu pierworodnym i o chrzcie, aby następnie sprecyzować wewnętrzne powiązanie grzechu dziedzicznego i usprawiedliwienia z chrztu oraz uzgodnić zgładzenie grzechu pierworodnego, wewnętrzne uświęcenie człowieka i chrzest z zasługami Chrystusa.

Sobór stwierdził definitywnie, że wszyscy ludzie stali się z powodu upadku Adama sługami grzechu⁸, zaciągając własną niesprawiedliwość⁹. Stwierdził także, że wewnętrzne usprawiedliwienie duszy ludzkiej z grzesznego stanu Adama do stanu łaski i adopcji na synów Bożych dokonywa się po promulgacji Ewangelii przez chrzest z wody lub przez chrzest pragnienia¹⁰ i to dzięki zasługom Chrystusa Zbawiciela¹¹.

Zatem jest rzeczą pewną, że Sobór Trydencki definitywnymi tekstami doktrynalnymi przyjął konieczność chrztu dla zbawienia i star-

³ Denz 789. — Doktrynalne dekryty Kościoła podaje według *Enchiridion Symbolorum* H. Denzinger, 1957.

⁴ Por. Denz 790.

⁵ „parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos”. Denz 791.

⁶ Por. Denz 791, 861; ⁷ Por. Denz 791; ⁸ Por. Denz 793; ⁹ Por. Denz 795; ¹⁰ Por. Denz 796, 794; ¹¹ Por. Denz 796, 795;

szych, i niemowląt. Jest także rzeczą pewną, że w odniesieniu do niemowląt miał sobór na myśli jedynie chrzest z wody¹².

Dopiero dyskusja ojców soborowych o opinii Kajetana pozwoliła poznać, jaką konieczność sakramentu chrztu dla zbawienia małych dzieci głosił Sobór Trydencki.

3. STANOWISKO SOBORU TRYDENCKIEGO WOBEC OPINII KARDYNAŁA KAJETANA

Biskupi definiując na Soborze Trydenckim prawdy katolickie o grzechu pierworodnym, o usprawiedliwieniu i o konieczności chrztu musieli z natury rzeczy znać nie tylko błędne tezy reformatorów, ale także błędne lub podejrzane o błąd albo niepewne teologicznie poglądy uczonych katolickich. Uważali też, że błędne twierdzenia należy wszechstronnie przedyskutować, by następnie powziąć co do nich właściwą decyzję.

Kilka dni po zakończeniu VI sesji ojcowie soborowi polecieli teologom rozważyć błędne i niepewne propozycje, a wśród nich poglądy Kajetana w sprawie konieczności sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt. Z kolei opinie Kajetana stały się przedmiotem debaty i decyzji biskupów.

Sobór Trydencki rozważał dwie propozycje Kajetana, dotyczące zbawienia dwóch różnych kategorii niemowląt, zmarłych bez sakramentu chrztu.

Do jednej kategorii należały niemowlęta, umierające w takich okolicznościach, w których nie można było udzielić im chrztu z wody. Kardynał utrzymywał, że dzieci te zbawią się przez zastępczy chrzest pragnienia rodziców („per vicarium baptismum parentum in voto”), ofiarujących swe dzieci Bogu ze znakiem krzyża św. i z wezwaniem Trójcy Świętej i to dla następujących trzech racji:

1) wiara, która zbawiała niemowlęta w Starym Testamencie, nie może mieć mniejszego waloru w Nowym Testamencie. Wystarczy zatem do zbawienia dziecka wiara rodziców, ofiarujących niemowlę Bogu;

2) w Nowym Testamencie zachowują swą moc wiara i sakramenty wiary. Administrowanie sakramentów musi być możliwe, w przeciwnym razie działa moc wiary rodzica, manifestowanej znakiem krzyża św. i wezwaniem Trójcy Świętej;

3) jeżeli w Starym Testamencie zbawiali się chłopcy żydowscy w ciągu ośmiu dni przed obrzezaniem i to przez wiarę rodziców, manifestowaną benedykcją czy ofiarowaniem syna Bogu, należy wnosić, że także w Nowym Testamencie w sposób podobny zbawiają się dzieci, umierające bez sakramentu chrztu¹³.

¹² Por. Denz 790 ns.

¹³ Por. Sum. Theol. III, q. 68, art. 2.

Kategorię drugą stanowiły niemowlęta, umierające w łonach matek, tzn. w takich warunkach, w których było rzeczą całkowicie niemożliwą zaaplikowanie im sakramentu chrztu. I dla tych dzieci przyjmował Kajetan możliwość zbawienia przez zastępczy chrzest pragnienia rodziców, uzewnętrzniony w benedykcji dziecka lub ofiarowaniu go Bogu łącznie z wezwaniem Trójcy Św. Opinię swą wyraził kardynał ostrożnie przez przypuszczenie, uwarunkowane miłosierdziem Boga i podał na jej realną możliwość dwie racje:

1) Bóg każdemu człowiekowi w każdym jego naturalnym stanie zabezpiecza jakąś możliwość zbawienia. Dziecko umierające w łonie matki byłoby pozbawione wszelkiego zbawczego środka, gdyby jego potrzebie nie zarządził konkretny akt wiary jego rodziców;

2) dziecko umierające w łonie matki zdolne jest do przyjęcia łaski i do zbawienia z tytułu męczeństwa. Stąd słusznie wnosić można, że wiara rodziców może w duszy niemowlęcia sprawić taki sam skutek, jaki sprawia śmierć męczeńska¹⁴.

W opiniach Kajetana podkreślone są wyraźnie następujące zasadnicze myśli:

— istnieją niemowlęta w takim naturalnym swym stanie, które umierając są całkowicie poza zasięgiem sakramentu chrztu, którym w konkretnych warunkach nie można udzielić chrztu z wody;

— jeżeli małe dziecko może się zbawić wyłącznie przez sakrament chrztu, należy stwierdzić, że Bóg ustanowił takie pozytywne prawo o konieczności chrztu z wody, które byłoby niemożliwe do zrealizowania w wielu wypadkach. Tymczasem Bóg od nikogo nie żąda rzeczy niemożliwej:

— zbawienie bez sakramentu chrztu musi być dla tych niemowląt możliwe, gdyż inaczej niemowlęta te byłyby bez żadnego środka zbawczego.

Zatem ogólny wniosek z opinii Kajetana brzmi: nakazana przez Chrystusa konieczność sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt nie jest ani absolutna, ani tak ekskluzywna, by wykluczała wszelką inną drogę zbawienia ich.

Poglądy Kajetana miały bezpośredni związek z ogłoszonymi przez Sobór Trydencki dekrétami o konieczności chrztu. Poglądy te były dla Soboru poważnym zagadnieniem teologicznym. Sobór widział się zmuszonym rozważyć je i zająć wobec nich stanowisko. Rozwinęła się więc szeroka i gorąca dyskusja soborowa na kongregacjach generalnych w dniach od 8 do 21 lutego 1547 roku. Przedmiotem dyskusji były zdania kardynała odnośnie obu kategorii dzieci, umierających

¹⁴ Por. tamże q. 68 art. 11. Jest rzeczą widoczną, że według opinii kard. Kajetana zbawczy środek dla dzieci, umierających bez sakramentu chrztu, nie dotyczy problemu zbawienia nie ochrzczonych niemowląt z rodziców pogańskich, oraz dzieci pochodzących z obojętnych religijnie i niedbałych rodziców chrześcijańskich.

bez sakramentu chrztu, a szczególnie odnośnie niemowląt, umierających w łonach matek. Według ówczesnej powszechnej opinii niemowlęta, umierające w łonach matek były bez możliwości otrzymania chrztu z wody¹⁵. Ten moment przede wszystkim sprawił, że zdania biskupów i teologów były na Soborze w Trydencie bardzo podzielone. W czasie debaty soborowej jedni opinie Kajetana potępiali, drudzy ich bronili. Mówców za i przeciw było wielu. Spośród wszystkich dyskutantów najbardziej wpłynęli na zdanie ojców Soboru dwaj generałowie zakonni: Franciscus Romeus, generał dominikanów, oraz Hieronimus Seripandus, generał augustianów. Obaj, a zwłaszcza Seripandus, stanęli zdecydowanie w obronie stanowiska Kajetana. Obaj też jednoznacznie podkreślili wszystkie racje, podane przez kardynała, a wśród nich i tę, że opinie swe Kajetan wyłożył nie twierdząco, lecz w przypuszczeniu, i to z wątpliwościami, czy Bóg zechce okazać miłosierdzie.

Po drugiej stronie Ambrosius Catharinus usilnie nalegał, by Sobór potępił Kajetana. Twierdził bowiem, że opinie kardynała, upatrujące inny środek zbawczy poza sakramentem chrztu, są czymś nowym i teologicznie stanowią wyraźny błąd.

W dniu 22 lutego 1547 roku sekretarz soboru, Massarelli, przedłożył biskupom stan i wynik dyskusji soborowej. Oświadczył przy tym, że wielu biskupów domagających się potępienia opinii Kajetana co do możliwości zbawienia dzieci, umierających bez chrztu w łonach matek, wypowiedziało swe zdanie z zastrzeżeniami twierdząc, że tych należy potępić, którzy na pewno wierzą, że niemowlęta nie ochrzczone zbawią się tak, jak gdyby były odrodzone.

Głosowania ojców soboru nie przyniosły rozstrzygnięcia. W ciągu kilkunastu głosowań za potępieniem opinii Kajetana oddano zawsze mniej więcej połowę głosów. Skutkiem tego wykaz błędów, na którym figurowała także teza Kajetana, postanowiono przekazać komisji teologicznej do powtórnego przebadania. Wkrótce, bo w dniu 25 lutego 1547 r. skorygowany wykaz błędów doktrynalnych wrócił do ojców soboru, ale już bez umieszczonych na nim propozycji Kajetana. Zatem teorie kardynała zostały skreślone z listy błędów.

Tenże sobór zajął określone stanowisko wobec obu propozycji kardynała. W schemacie do sakramentów w ogólności, w *Canones de sacramentis propositi examinandi*, orzekł o nich w dniu 26 lutego 1547 roku: „*Articuli omissi in supradicto decreto ex eis qui patribus exhibiti fuerant*”¹⁶, zaś w odniesieniu do sakramentu chrztu: „*Pueros*

¹⁵ Św. Tomasz z Akwinu stwierdził wyraźnie: „*Et ita relinquitur quod nullo modo infantes in maternis uteris existentes baptizari possunt*”. S. Th. III q. 68 art. 11 in corp.

¹⁶ Cytuję za J. B. Umbergiem S. J., *Kajetans Lehre von der Kindersatztaufe auf dem Trienter Konzil*, art. w „*Zeitschrift für Katholische Theologie*” 39 (1915) 458.

in uteris maternis per invocationem Trinitatis et benedictionem salvatori. Hic omittitur, quia non videtur pertinere ad baptismum"¹⁷. Według jednoznacznego sensu decyzji soborowej teorie Kajetana zostały skreślone z porządku obrad. Znaczy to, że Sobór Trydencki nie powziął co do nich żadnego pozytywnego rozstrzygnięcia doktrynalnego, ani nie aprobując ich, ani ich nie potępiając.

Sprawa Kajetana stanowi osobne zagadnienie teologiczne. Przedmiotem doktrynalnych decyzji Soboru było bezpośrednio określenie konieczności sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt. Zaś sprawa Kajetana dotyczyła bezpośrednio niemowląt umierających bez sakramentu chrztu, zbawionych dzięki interwencji rodziców w wypadku, gdy udzielenie chrztu z wody było niemożliwe. Tego odrębnego zagadnienia sobór nie chciał rozstrzygnąć, teorie Kajetana bowiem nie należały do żadnego z przygotowanych i rozpracowanych schematów, stanowiących ustalony przedmiot rozważań i soborowych orzeczeń doktrynalnych. Stąd zdjęte z dalszych obrad i nie rozstrzygnięte przez nauczycielski autorytet kościelny zachowały taki walor doktrynalny, jaki miały przed soborem¹⁸.

4. WNIOSKI WYNIKAJĄCE Z ANALIZY SOBOROWYCH TEKSTÓW DOKTRYNALNYCH

Bardzo ważny jest czas, w jakim teorie Kajetana były dyskutowane na Soborze Trydenckim. Było to kilka dni po przyjęciu dogmatycznych orzeczeń o grzechu pierworodnym, o usprawiedliwieniu, a zwłaszcza o konieczności chrztu, czyli po zakończeniu obrad V i VI sesji. Jest rzeczą bezsporną, że sprawa Kajetana weszła pod debatę w związku z tekstami doktrynalnymi o konieczności chrztu. Stąd dla dokładnego poznania intencji Kościoła na Soborze Trydenckim wielkie znaczenie ma poznanie doktrynalnego stanowiska Kościoła wobec błędów protestanckich oraz poznanie orzeczenia kościelnego stwierdzającego, że opinie Kajetana są poza zakresem rozważań soborowych, gdyż zdają się nie należeć do sakramentu chrztu. Z poznania stanowiska Kościoła w tym podwójnym przedmiocie można w sposób uzasadniony wyprowadzić cztery wnioski.

Wniosek 1. Definitywne teksty o konieczności sakramentu chrztu dla niemowląt proklamował Sobór Trydencki z powodu błędów doktrynalnych tzw. reformatorów. Kontekst historyczny stworzył

¹⁷ Cytuję za J. B. Umbergiem S. J., *tamże* 459.

¹⁸ Trafnie ujmuje tę myśl H. Lenners S. J.: „Concilium ergo opinione Caietani neque damnavit neque ullo modo approbavit, sed quaestione relicuit in eo statu, in quo erat ante Consilium”. *De sacramento baptismi*, Romae 1948, 107. Podobnie pisze J. B. Umberg S. J.: „Das Konzil hat die Frage in derselben Lage belassen, in der sie sich vorher befand”. Art. cyt. 461.

aktualną ówczesną potrzebę sprecyzowania i obrony nauki katolickiej.

Anabaptyści faktycznie niemowlętom chrztu nie udzielali. Kalwiński i Zwinglianie udzielali małym dzieciom sakramentu chrztu, lecz nie dla zgładzenia ich grzechu dziedzicznego i nie dla ich zbawienia. Przy tym istotną rzeczą jest stwierdzenie, że wszystkie trzy odłamy protestantów rozważały problem konieczności sakramentu chrztu nie w odniesieniu do tych niemowląt, którym udzielenie tego sakramentu było niemożliwe, które znajdowały się konkretnie i realnie poza zasięgiem tego sakramentu. Reformatorzy mieli na myśli, że niemowlęta, które przychodziły na świat w ich rodzinach, żyły w normalnych warunkach pod opieką swych rodziców czy opiekunów i które aktualnie mogły być rzeczywiście ochrzczone. Zatem reformatorzy uczyli o wypadkach normalnej sytuacji życiowej, w której dzieci ich mogły otrzymać chrzest, a którego im nie udzielono dlatego, że nie uważano tego sakramentu za konieczny do zbawienia.

Stosownie do ówczesnej nauki reformatorów należy wnosić, że Sobór Trydencki wydając dekryty o konieczności chrztu dla niemowląt miał także na myśli takie sytuacje, w których sakrament chrztu mógł być rzeczywiście udzielony. Konsekwentnie sobór domagał się, by małym dzieciom sakramentu chrztu udzielać.

Taka myśl soboru, zawarta w orzeczeniach o konieczności chrztu, pozwala równocześnie pojąć inną myśl Kościoła, odnoszącą się do teorii Kajetana. Bowiernie opinie kardynała dotyczyły wypadków, w których udzielenie sakramentu chrztu było niemożliwe i w których dzieci mogły się zbawić bez tego sakramentu przez duchową posługę rodziców. Zatem inne zagadnienie sprecyzował sobór, a inne głosił Kajetan.

Wniosek 2. Przedmiotem doktrynalnych orzeczeń Soboru Trydenckiego była konieczność sakramentu chrztu dla dzieci nowonarodzonych, a nie dla dzieci umierających w łonach matek.

Sobór wyraźnie wymienia *parvulos recentes ab uteris matrum*¹⁹, tzn. dzieci właśnie dopiero co przychodzące na świat, a więc już narodzone, a nie będące jeszcze w łonach matek. Ojcowie soborowi mieli zatem na myśli zdania protestantów, którzy błędnie rozważali i określali konieczność sakramentu chrztu dla dzieci już urodzonych i żyjących w takich normalnych okolicznościach, w których udzielenie im tego sakramentu było możliwe. Reformatorzy nie brali pod uwagę niemowląt, znajdujących się poza zasięgiem chrztu, ani tych dzieci, dla których udzielenie chrztu z wody było wątpliwe. Potępieni przez Kościół zostali za to, że nie uważali za konieczny chrzest dla tych niemowląt, które już się urodziły i którym chrztu można było udzielić. Zatem Sobór Trydencki miał na myśli dzieci już urodzone, a nie będące jeszcze w łonach matek. A dzieci już urodzone nakazuje sobór poddać koniecznie sakramentalnej ceremonii chrztu z wody.

¹⁹ Denz 791.

Teorie Kajetana odnosiły się do innej sytuacji życiowej niemowląt. Dotyczyły bowiem tych dzieci, które znajdowały się poza realną możliwością udzielenia im chrztu z wody. Stanowiły zatem inny problem teologiczny i sobór mógł orzec, że sprawa Kajetana zdaje się nie należeć do chrztu.

Wniosek 3. Z analizy doktrynalnych orzeczeń Soboru Trydenckiego oraz ze stanowiska zajętego przez Sobór wobec opinii Kajetana wynika, że Kościół na Soborze Trydenckim głosił nie absolutną, lecz zasadniczą i generalną konieczność sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt.

Na Soborze Trydenckim zarysowały się trzy odrębne poglądy na temat konieczności sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt. Według reformatorów albo wcale nie należy chrzczyć dzieci w wieku niemowlęcym, albo można chrzczyć dzieci nowonarodzone znajdujące się w zasięgu otrzymania tego sakramentu, wszakże nie dlatego, jakoby chrzest był dla zbawienia niemowląt konieczny.

Kard. Kajetan utrzymywał, że niemowlęta, którym chrztu udzielić nie można, mogą się zbawić bez tego sakramentu przez chrzest pragnienia rodziców lub opiekunów.

Kościół Katolicki definitywnie proklamował konieczność sakramentu chrztu dla uświęcenia i zbawienia nowonarodzonych dzieci.

W oficjalnym stanowisku Kościoła wobec nauki protestantów i opinii Kajetana zawarty jest właściwy pogląd Kościoła o konieczności sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt. Poznając zaś, jaka jest nauka Soboru Trydenckiego o konieczności sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt, poznajemy równocześnie, jaka jest w ogóle nauka Kościoła w tym przedmiocie.

Akcentujemy następujące racje dla wniosku, że Sobór Trydencki przyjmował nie absolutną, lecz zasadniczą i generalną konieczność sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt:

1) Sobór Trydencki, proklamując dekrety o konieczności sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt, oraz nakazując udzielanie tego sakramentu niemowlętom, miał na myśli dzieci już narodzone i znajdujące się w realnym zasięgu zaaplikowania chrztu z wody. Bowiem dekrety soborowe zwrócone są przede wszystkim przeciw reformatorom, którzy odrzucali konieczność sakramentu chrztu dla zbawienia małych dzieci już narodzonych i to w warunkach, kiedy sakrament ten był dla nich dostępny;

2) dyskusja soborowa nie dotyczyła tych niemowląt, dla których udzielenie sakramentu chrztu było fizycznie lub moralnie niemożliwe lub nawet wątpliwe. Tej kategorii małych dzieci w odniesieniu do sakramentu chrztu reformatorzy nie brali pod uwagę, a sobór w tym przedmiocie oficjalnie nie wypowiedział się. Zatem Sobór Trydencki nie określił, a nawet pominął konieczność sakramentu chrztu dla tych małych dzieci, dla których chrzest z wody nie był dostępny;

3) Sobór Trydencki nie potępił i nie odrzucił teorii Kajetana przyjmującego wyraźnie dla pewnych kategorii niemowląt możliwość zbawienia bez sakramentu chrztu. Biskupi po długiej i szerokiej dyskusji odmówili potępienia poglądu Kajetana mimo, że mogli go potępić tak, jak potępił poglądy protestantów i to tym bardziej, że przeciw Kajetanowi padały głosy, upatrujące w jego opinii wyraźną herezję;

4) wymowne były wielkie wahania ojców soborowych odnośnie potępienia teorii Kajetana. W czasie całej odnośnej dyskusji soborowej biskupi byli w swych sądach bardzo podzieleni. Na ogół mniej więcej połowa ojców soboru głosowała za potępieniem poglądów kardynała. W każdym dalszym głosowaniu liczba za potępieniem malała;

5) wielu ojców soborowych, wśród nich wybitnych teologów, broniło doktrynalnej pozycji Kajetana przez argumenty teologiczne, zwłaszcza Romeus i Seripandus;

6) poglądy Kajetana zostały skreślone nie tylko z listy zagadnień dyskutowanych na soborze, ale także — i to przede wszystkim — z listy błędów. Gdy czterech mówców domagało się powtórnego wpisania opinii Kajetana na listę błędów, zarazem innych czterech wystąpiło w obronie kardynała. Dwóch spośród nich głosowało przedtem za potępieniem;

7) jeżeli nie wszyscy biskupi, głosujący przeciw potępieniu teorii Kajetana, to zapewne duża ich część musiała uznać, że poglądy kardynała są uzasadnione ze stanowiska teologicznego;

8) ojcowie soboru zagwarantowali definitywnymi tekstami doktrynalnymi konieczność sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt, a równocześnie tolerowali pogląd Kajetana, dopuszczający możliwość zbawienia dzieci bez sakramentu chrztu. Wynika stąd, że Sobór Trydencki nie widział ani niekonsekwencji, ani sprzeczności między soborową nauką o konieczności chrztu dla zbawienia niemowląt z jednej, a teorią Kajetana z drugiej strony. Wprawdzie Sobór ostatecznie wyeliminował z debaty teorię Kajetana, niemniej ojcowie soborowi musieli być świadomi, że pogląd kardynała ściśle z zasadą o konieczności sakramentu chrztu się łączy;

9) biskupi w Trydencie nie mogli głosić absolutnej konieczności sakramentu chrztu, gdyż zapewne znali powszechnie przyjęte prawdy katolickie o uświęceniu i zbawieniu niemowląt przez śmierć męczeńską i przez nadzwyczajną interwencję Boga z tytułu wyjątkowego przywileju.

Naszym zdaniem na podstawie powyższych racji wolno w sposób przekonujący wysnuć uzasadniony wniosek, że Sobór Trydencki głosząc konieczność sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt miał rzeczywiście na myśli konieczność sakramentu chrztu zasadniczą i generalną.

Konieczność zasadnicza znaczy, że Chrystus ustanowił i dał Kościołowi jeden tylko zbawczy środek dla wszystkich małych dzieci i dla całej ludzkości: sakrament chrztu. Ten jeden środek zbawczy należy możliwie zawsze i wszędzie stosować bez prawa wybierania między nim a inną drogą zbawczą.

Konieczność generalna znaczy, że z nakazu Chrystusa i Kościoła należy chrzczyć z wody każde niemowlę i każdego człowieka, komu tylko tego sakramentu udzielić można, dla kogo tylko jest dostępny tak dalece, jak daleko sięga sama możliwość administrowania chrztu z wody. W wypadkach, gdy sakrament chrztu nie jest udzielony czy to z powodu ignorancji odnośnie do samego istnienia chrztu z wody, jak jest u pogan, czy to z powodu różnych wielorakich przyczyn niemożności udzielenia tego sakramentu, czy to z powodu zwyczajnego nieudzielenia go, z doktrynalnych dokumentów Kościoła nie wynika, że wszelka inna droga zbawcza jest dla niemowląt zamknięta. Tak sądził Kajetan, gdy w ograniczonym zasięgu widział możliwość zbawienia małych dzieci przez interwencję rodziców i opiekunów²⁰.

W n i o s e k 4. Analiza doktrynalnych tekstów Soboru Trydenckiego o konieczności sakramentu chrztu oraz stanowiska zajętego przez sobór co do teorii Kajetana pozwala wnosić, że sobór przyjmował nie absolutną, lecz oprócz zasadniczej i generalnej także pasterską konieczność sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt.

Prawda o sakramencie chrztu należy nie tylko do doktryny katolickiej, do prawd teoretycznych, ale również — i to w wybitnym stopniu — do pasterskiej działalności Kościoła. Prawda o chrzcie dlatego została przez Chrystusa objawiona i promulgowana, by była realizowana dla zbawienia wszystkich ludzi.

W zasadzie wszystkie racje, przemawiające za zasadniczą i generalną koniecznością sakramentu chrztu dla zbawienia niemowląt, przemawiają także za pasterską koniecznością tego sakramentu w tym przedmiocie. Szczególnie podkreślić tu trzeba trzy racje:

1) w dziedzinie praktyczno-pasterskiej Kościół z natury rzeczy wypowiada się tylko o tym, co jest osiągalne i dostępne, co jest możliwe. Kościół nie spełniłby swego pasterskiego posłannictwa uswięcenia i zbawienia małych dzieci, gdyby nakładał cel i środki niemożliwe do wykonania i nieosiągalne. I w naszym problemie kościelne nakazy udzielania niemowlętom sakramentu chrztu sięgać mogą tak daleko, jak daleko sięga możliwość udzielania tego sakramentu. Soborowe

²⁰ Podkreśla się, że ani na Soborze Trydenckim, ani w czasie późniejszym, nigdy Magisterium Kościoła nie wydało żadnej merytorycznej oceny opinii Kajetana i nigdy teorii kardynała nie potępiło.

Skreślenie *passusów*, traktujących o teoriach Kajetana, z wydanych w roku 1570 Komentarzy Kajetana do dzieł św. Tomasza z Akwinu, nastąpiło raczej z inicjatywy wydawcy, a nie z nakazu pap. Piusa V. W ważnym tym szczególe nic pewnego stwierdzić nie można.

teksty doktrynalne potwierdzają pasterską konieczność sakramentu chrztu. Potępiają bowiem naukę protestantów, odrzucającą konieczność sakramentu chrztu dla zbawienia tych niemowląt nowonarodzonych, którym tego sakramentu można było udzielić. Sobór ze stanowiska doktrynalnego i pasterskiego zobowiązuje do udzielania chrztu z wody każdemu, kogo tylko ochrzcić można. Granice pasterskiej działalności Kościoła ograniczają zasięg doktrynalnej zasady o konieczności sakramentu chrztu, sprowadzając ją do konieczności pasterskiej, realizowanej w ramach możliwości;

2) dekrety soborowe nic nie orzekają ani wprost, ani hipotetycznie o wypadkach, w których administrowanie niemowlętom sakramentu chrztu jest niemożliwe;

3) nie potępiona przez Sobór Trydencki teoria Kajetana zakłada również pasterską konieczność sakramentu chrztu, skoro dopuszczała możliwość zbawienia bez chrztu z wody tylko tych niemowląt, których nie można było ochrzcić.

Ogólny wniosek z doktrynalnego stanowiska Soboru Trydenckiego brzmi: sobór głosił nie absolutną, lecz zasadniczą i generalną oraz pasterską konieczność sakramentu chrztu dla uświęcenia i zbawienia niemowląt.

Poznań

KS. FRANCISZEK WAWRZYŃIAK

Ks. Roman Nir

RĘKOPISY LITURGICZNE BIBLIOTEKI PP. NORBERTANEK W IMBRAMOWICACH

Klasztor Norbertanek w Imbramowicach został założony przez biskupa krakowskiego Iwona Odrowąża w latach 1223—1230. Blisko 200 lat mieszkały norbertanki w Imbramowicach, dopiero w 1415 r. przeniesiono je do Buska. Według tradycji klasztornej 70 lat po przeniesieniu do Buska oddano Imbramowice z powrotem norbertankom.

W 1710 r. nawiedził klasztor straszny pożar, który zniszczył kościół, klasztor oraz budynki gospodarcze. Ksieni Grothówna przy poparciu bpa krakowskiego Kazimierza Łubieńskiego i kan. krak. Dominika Lochmana odbudowała kościół i klasztor. Zakonnice prowadziły szkołę żeńską. W 1819 roku klasztor został skasowany, lecz